

Соня Александрова. *Западноевропейската литературна 1953/54 година.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012, 224 стр.

Книгата на Соня Александрова „Западноевропейската литературна 1953/54 година“ представлява преработен вариант на дисертационния ѝ труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по сравнително литературознание със заглавие „L'année littéraire 1953 – 54 dans la littérature européenne“. Този текст има любопитна и не съвсем стандартна научна история: написан и защитен първо на френски език пред специализирана международна комисия по литературознание в Université d'Artois, Арас, Франция през 2008 година, а след това – през същата година, представен и апробиран в катедрата по история на литературата и сравнително литературознание в ПУ „Паисий Хилендарски“ – вече като монография на български език.

Така научният дебют на Соня Александрова е на практика свързан с два самостоятелни текста, различни не само поради факта, че единият е на френски език, а другият – на български. Тези два научни проекта не са в отношение оригинал – превод, защото и анализираният в тях материал, както и структурирането му и методологическата му обезпеченост в тях са различни. Затова и книгата, която впоследствие се ражда от тези дисертационни тези, е рожба на ново, грижливо и прецизно научно осмисляне и писане.

Избраната тема от своя страна също е експериментална, новаторска. Тя предполага силни изследователски интуиции и работа с огромен и много разнороден емпиричен материал, видян и осмислен през идеята за синхронно изучаване на литературната история през призмата на литературните години. Това на свой ред налага необходимостта от изработване на своя собствена изследователска стратегия и избор на методология, която да защити валидността на предложените от авторката тези.

Сложността на този проект и изборият „кръстопътен“ за западноевропейската култура период – 1953 – 1954 година, налагат и предложените от Соня Александрова методологически избори. Както ще заяви и авторката, „изследването се опитва да аргументира синхронния срез на западноевропейската литература в зоната на 1953/54 го-

дина, като очертава диахронните перспективи на открития материал“, т.е. оперира с предходни и следходни спрямо разглеждания период произведения, като извежда диахронните проекции и съотнасяния на изследвания художествен материал, откроява устойчиви мотиви, зараждащи се проблеми и тематични серии, както и сюжети и мотиви със затихващ (рекапитулиращ) характер.

С оглед на граденето на синхронни серии в литературата и очертаването на надеждна диахронна картина на литературното развитие, с оглед и на работата с опорни понятия като „литературна година“ и „литературно поле“ в своята методология изследването на Соня Александрова се базира на няколко постановки: на Ханс Р. Яус („Литературната история като провокация към литературознанието“), на Ив Шеврел и Клео Протохристова за *литературната година* (Шеврел – „Литературни синхронии. Гледни точки и исторически перспективи“; Протохристова – „Литературна история и литературни години“), на Ю. Тинянов за *литературния факт*, както и на тезите на Пиер Бурдийо и Фернан Бродел.

Изследването заявява принадлежността си към едно актуално поле на хуманитаристиката – съпоставителното литературознание, и избира тематологията като един валиден за целта избор. То предлага хомоложни вериги от прозаически художествени творби, градени на базата както на хронологията, така и на тематичните серии, които ще обособи и изследва. Сред обстойно анализирания творби са: „Дом без стопанин“ и „И не каза нито дума“ на Хайнрих Бьол, „Повелителят на мухите“ на Уилям Голдинг, „Във всеоръжие“ на Ивлин Уо, „Подозрението“ на Фр. Дюренмат, „Щастливецът Джим“ на Кингсли Еймис, „Под мрежата“ на Айрис Мърдок, „Време да се живее и време да се мре“ на Ерих Мария Ремарк, „Смърт в Рим“ на Волфганг Кьопен, „Жул и Жим“ на Анри-Пиер Роше, „Добър ден, тъга“ на Франсоаз Саган, „Щилер“ на Макс Фриш, „Мандарините“ на Симон дьо Бовоар, „Малките кончета на Таркиния“ на М. Дюрас и др. Разбира се, в изследователския диапазон на това изследване стоят и десетки други произведения – емблематични пиеси на абсурдисткия театър (на Бекет и Артюр Адамов), дебютни романи на „Сърдитите млади хора“ (Дж. Уейн, К. Еймис), Рей Бредбъри и др. Така изследването на Соня Александрова осмисля жанрово и тематично нееднородни творби, стилово несъпоставими автори и произведения, сред които едни имат съдбата на бестселъри, а други остават с по-скромен успех, по-маргинални в общото поле на литературата от периода.

Заявените в началото на изследването и съответстващи на проблематиката и материала методологически решения са проведени ясно и убедително до финала.

На практика *литературната 1953/54 година* (отвъд нейните конкретни и реални художествени продукти, подвластни на еднозначно емпирично описание и систематизиране) е *мисловен конструкт*, рожба на изследователски интуиции и аргументирани тези. През литературната 1953/54 година Соня Александрова улавя и анализира както процеси, протичащи преди това в западноевропейското литературно и социално пространство, изкристализирали в доминантни теми и художествени творби през въпросния период, така и културно поле, в което се зараждат нови тенденции, теми, културни твърдения и ценности, на които предстои да се валидизират с категоричност в следващите десетилетия. Във фокуса на тази литературна година ще попаднат процеси, характеризиращи социално-антропологически концепти, трайни културни твърдения и нагласи на западноевропейската култура.

Така синхронният срез дава възможността на Соня Александрова да открие и изведе убедително *важни тематични серии*, през които да конструира и разказа за това как западноевропейската култура от средата на века проблематизира извечни и фундаментални въпроси като *детството и младостта, зрялата възраст и старостта, плажа* като нова интерпретация на античния *locus amoenus* (на утопичния, пасторалния топос) и др. Така през въпроса за детето злодей в литературата, през маргинализирането на женските образи, встъпили в „зрялата възраст“ (за сметка на приоритетното присъствие на децата и младите мъже), и обезценяването на всички възрасти освен младостта се оглеждат важни трансформации в социалното пространство и в ценностната скала на западноевропейската култура, в която се разколебават традиционни мисловни модели и патриархални ценности (брак, семейство и семеен уют, висок социален статус на герои в зряла възраст) и все по-болезнено се актуализира въпросът за младостта (за вечната младост и за нейните възрасти), за удоволствения начин на живот като необходим и главен модус на човешкото.

Така изследването на Соня Александрова ще ни отведе и до особено продуктивните и оригинални наблюдения за доминиращи мотиви в очертания литературен период, както и за мотиви със затихващ характер. Към първите тя извежда опиянението – „угасналите семейни огнища и алкохолните пожари“, а към вторите – темата за войната (Втората световна война).

Затова и третата глава от книгата на Соня Александрова е конструирана отново през тази призма, следвайки ясно избраната методология. Тя ще тръгне от паралитературните предпоставки, за да очертае „литературни дебюти, шедеври и залези“ от 1953/54 година, концентрирайки се върху френската, английската и немската литература в този период, и ще завърши разказа си с проследяването на изведените теми и социокултурни модели в другите изкуства – в музиката и в киното. Легитимността на този текст като компаративистично изследване е убедително засвидетелствана и от широките интереси и познанията на авторката, свързани с киното. В тази финална част от третата глава на книгата особено продуктивни и интересни се оказват наблюденията върху развитието на американската киноиндустрия, нейните културни икони (Мерилин Монро, Джеймс Дийн, Марлон Брандо, Одри Хепбърн, Хъмфри Богарт) и ценностни твърдения („Джентълмените предпочитат блондинки“, „Как да се омъжиш за милионер“, „Няма друг бизнес като шоубизнеса“). Тези процеси са успоредени и с развитието на европейското кино, с появата на емблематични филми на творци като Фелини („Пътят“), Антониони, Бергман, с раждането на френската Нова вълна. Наблюденията открояват специфичния диалог между литературата и киноиндустрията през 50-те и 60-те години на века, характера на преноса на литературни мотиви, сюжети и идеологически твърдения в киното, диалога между литературата и „седмото изкуство“.

Картината на литературната 1953/54 година, която ни предлага Соня Александрова, не остава само в полето на изкуството – на литературата, киното, музиката. Тя органично вписва в хода на анализа на културните процеси и възловите промени, настъпващи в социалното, политическото, икономическото, научното и индустриалното развитие на Европа и света. В този смисъл книгата предлага и увлекателен разказ за всички процеси, изграждащи облика и духа на 1953/54 година, на средищното за ХХ век десетилетие. В този пъзел, реконструиращ картината на времето (на 50-те години на века), са открити социалните и икономическите предпоставки, довели до раждането на плажната култура и на нейните рекламни стратегии, залегнали върху реактуализацията на елински митове и културни стереотипи с многовековен живот, до идеологизирането на плажния топос и „почивката“, култа към младостта и безгрижното безвреме, както и сходни предпоставки за раждането на масови развлечения („цивилизацията на свободното време“), огласени във високата и масовата култура; идеологията на baby boomers. Книгата очертава икономическото и социалното развитие на

Европа от следвоенния период, научните открития, концентрирани около 1953/54 година (в медицината, биологията, химията, физиката, технологиите), реформите в образованието, политическите и идеологически процеси, довели до разделянето на Европа от т.нар. Желязна завеса и назряването на нови политически конфликти.

Огромният емпиричен материал, с който оперира Соня Александрова, е прецизно изведен и в Приложения (в края на книгата). Това са на практика всички литературноисторически факти, свързани с *литературната 1953/54 година*, систематизирани в табличен вид, които са полезни както за литературоведи, историци на литературата, така и за по-широка читателска аудитория с хуманитарни интереси.

Книгата на Соня Александрова предлага увлекателно и в същото време задълбочено изследване на фундаментални процеси, стоящи в тъканта и на съвременната европейска култура, откроява тенденции (градежа на идеологии и норми), белязали и съвременната ни културна ситуация. Това на свой ред убедително потвърждава резултатите от литературното изследване, приканващо читателя да мисли и да си задава въпроси.

Дияна Николова